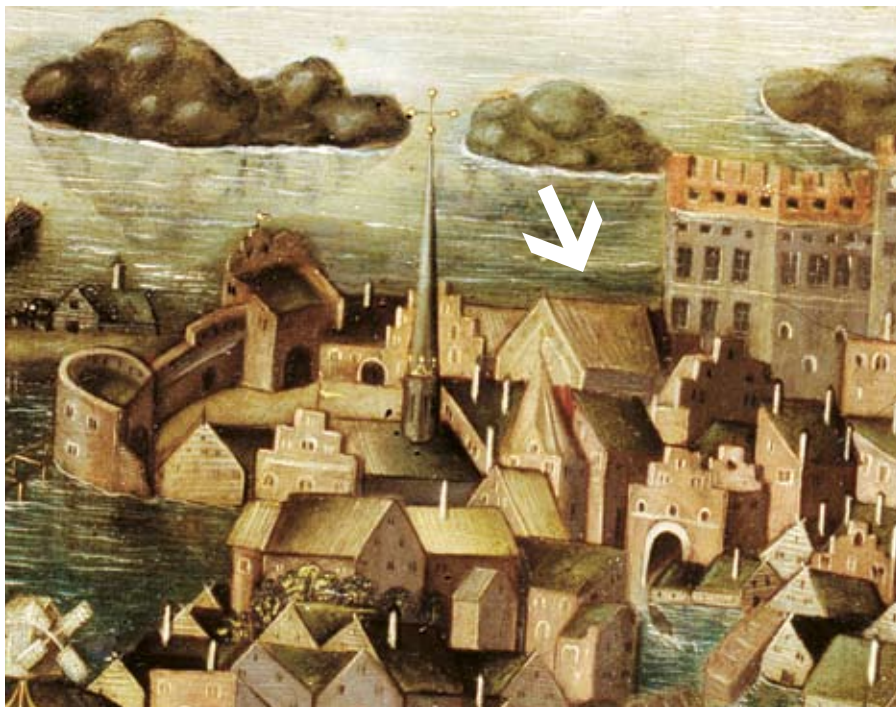

albertus pictor

– en invandrad stockholmare

Kyrkomålaren och stockholmaren Albertus Pictor är en av sin tids mest omskrivna nordiska konstnärer. Han var huvudsakligen verksam i Mälardalen under andra hälften av 1400-talet, och vi kan idag betrakta hans målningar i bl.a. Härkeberga kyrka, Täby kyrka och Storkyrkan i Stockholm. År 2009 är det 500 år sedan Albertus Pictor dog, vilket uppmärksammas med en rad utställningar och evenemang runt om i Mälardalen. Men vad vet vi egentligen om hans liv och bakgrund? **Artikelförfattare:** Lin Annerbäck

Detalj av Vadersolstavlan. Pilen pekar mot det område som är dagens Mynttorg. Här bodde Albertus och Anna. Foto: Göran Fredriksson, SSM.

■ år är det 500 år sedan den mest välkända och omskrivna medeltida kyrkomålaren Albertus Pictor gick ur tiden. Han omnämns i Stockholms stads tänke-, skotte- och jordaböcker ett tiotal gånger mellan åren 1473 till 1509. Tänkeböckerna innehåller rättsprotokoll, anteckningar om fastighetsaffärer, burskap (borgarerätt som bl.a. innebar laglig rätt att utöva yrke i staden) och ämbetsaffärer. Skotteböckerna innehåller stadens skattlängder, medan jordaböckerna är förteckningar över jordegendomar och den årliga skatt som skulle betalas till staten eller jordägaren.

När och varför Albertus Pictor kom till Sverige vet vi inte. Han dyker upp i det svenska medeltida materialet år 1465. I en notis i Arboga stads tänkebok meddelas att Albertus vunnit burskap och upptagits som borgare i staden. För att få burskap skulle man vara utlörd mästare.

Var han kom ifrån vet vi numera. Detta tack vare att forskare lyckats utläsa den signering han gjort i Sala kyrka. Där står det »Albrecht Ymmenhausen«. Tyskar i Sverige hade ofta yrkesbetecknande eller ursprungsvisande namn, så troligen kom Albertus från Immenhausen, en liten stad strax norr om Kassel i mellersta Tyskland.

Den 21 augusti 1473 omnämns han i Stockholms stads böcker för första gången. Han har då gift sig med Anna, änka efter Johan målare. Albertus löste ut hennes och Johans barn ur lösöret och stenhuset vid Norreport, ungefär vid dagens Mynttorg. Barnen fick helt enkelt ut sitt fädernearv. Att »konservera änkor« var inte helt ovanligt under medeltiden. Ibland var det enda chansen man hade att få burskap och arbete i en stad. Man gifte sig med änkan efter någon inom samma yrkeskår, övertog

Albertus Pictors självporträtt och signering i Lids kyrka, Södermanland. Texten i språkbandet lyder efter den skadade inledningen: "memento mei Alberto pictor huius ecclesie" (minns mig Albertus, denna kyrkas målare). Foto: Albertus Pictor-projektet.

hans hus, verkstad och kundkrets.

Albertus flyttade in med Anna i huset hon ärvt efter Johan. Genom skattelängderna vet vi att affärerna gick bra – han var en av de högst beskattade målarna i Stockholm under 1400-talets andra hälft. I stadens böcker kallas han

omväxlande målare och pärlstickare. Antagligen målade han och hans verkstad kyrkor under de varma sommar-månaderna, medan han under vinterhalvåret istället arbetade som brodör. Det finns också en bokmålning bevarad som troligen är utförd av Albertus. Det

Tordh murmästare, från murmästarämbetes skråstadgar år 1487. Äldsta kända porträttet av en Stockholmsborgare. Foto: Kungliga biblioteket.

är en bild av en murmästare i Stockholms murarskrås stadga. Över bilden lyder texten: »Tordh murarmestare nu olderman«.

Den 6 juli 1482 finns i tänkeboken en kungörelse om att Albertus tillsammans med Nils skrivare, grannen tvärs över gränden, tänker bygga ett valv mellan husen. Detta var vanligt i de trångbudda medeltida städerna. Albertus betalade för murningen och Nils för taktäckningen. Albertus fick sedan dispositionsrätt till nedre delen av valvet och Nils till den övre delen.

Den 20 november 1507 företrädde Anna sin make i ett rättsligt ärende, då han var sängliggande. Klostret i Nådendal, Finland, var skyldiga Albertus pengar för ett altare de köpt av honom. Som betalning fick de en inteckning värd 40 marker i en fastighet som klostret ägde i Stockholm.

Sista gången Albertus Pictor nämns i det medeltida materialet är den 6

Överbyggd gränd i Gamla stan. Foto: Ray Wahlsten, 2008, SMM.

juni 1509. Han har då spelat orgel i en begravningsmässa i Sjalakoret, som han och hans verkstad på 1490-talet målat. Samma år försvinner han ur skattelängderna och troligen avlider han detta år. Med tidens mått mätt blev han en gammal man, runt 70 år.

Anna överlevde även sin andra make och omnämns så sent som 1522. Hon och Albertus fick inga barn tillsammans.

Albertus och kyrkomålningarna

Albertus Pictor och hans verkstad har målat över 30 kyrkor i Mälardalen. Nio av dem har signeringar kvar. Att måla en kyrka var ett arbete för en hel verkstad. Pigmenten skulle rivnas, färger beredas, motiv, ornamentik och språkband skulle skissas upp och sedan färgläggas. Albertus målningar håller hög teknisk kvalitet. De är ett myller av figurer och berättelser där inte bara bibliska utan även folkliga motiv finns represent-

erade. Språkbanden är skrivna både på latin och på svenska.

I Sverige utfördes kyrkomålningarna al secco, det vill säga på torr puts. Motiven skissades upp med kol eller ristades in i putsytan. Många av färgerna har under åren förändrats. Den brunröda, ockragula och ärggröna färgen har bevarats bra, men blått har i många fall bleknat. Den gula färgen var från början citrongul, men är idag brungrå. Violet har nästan helt försvunnit. Ansiktena var från början rosa, men är nu grå. Röd färg har bevarats olika bra beroende på vilket ämne som använts till färgen. Färg baserad på blymönja har svartnat och gjort att målningarnas människor idag ofta har svarta läppar och svarta rosor på kinderna. Cinnober däremot var mer dyrbart och har bevarats bättre,

vilket man t.ex. kan se i Sjalakoret i Storkyrkan i Stockholm.

Trots att vissa färger bleknat eller försvunnit är Albertus målningar unika i sitt slag och höjer sig i kvalitet, mångfald och variationsrikedom över samtida kyrkomålare. Än idag, 500 år efter konstnärens död, väcker målningsviterna både nyfikenhet och förundran bland kyrkornas besökare.

Lästips:

Om du vill göra en utflykt i Albertus fotspår rekommenderas *Vägvisare till Albert målares kyrkor*, J. Svanberg, Stockholms medeltidsmuseum 2008 (nytryck).

Andra läsvärda böcker är *Albertus Pictor – målare av sin tid, vol. 1–2*, av P. Melin, C. Sandquist-Öberg, J. Svanberg och J. Öberg, Stockholm 2008, och *Fåfångans förgänglighet. Allegorin som livs- och lärospiegel hos Albertus Pictor*, P. Melin, Stockholm 2006.

Rådssammanträde i Volkach i Bayern, år 1507. Illustration ur Volkacher Stadsbuch. Det finns inga bevarade avbildningar från en svensk rådstuga, men en svensk rättegång bör inte ha skilt sig så mycket från denna. Domaren sitter som nr två från vänster i den övre gruppen. Tjuven står utanför skranket längst ner till vänster och målsägaren står också utanför och pekar på tjuvgodset som lagts på golvet. Foto: Stadtarchiv Volkach, Würzburg.

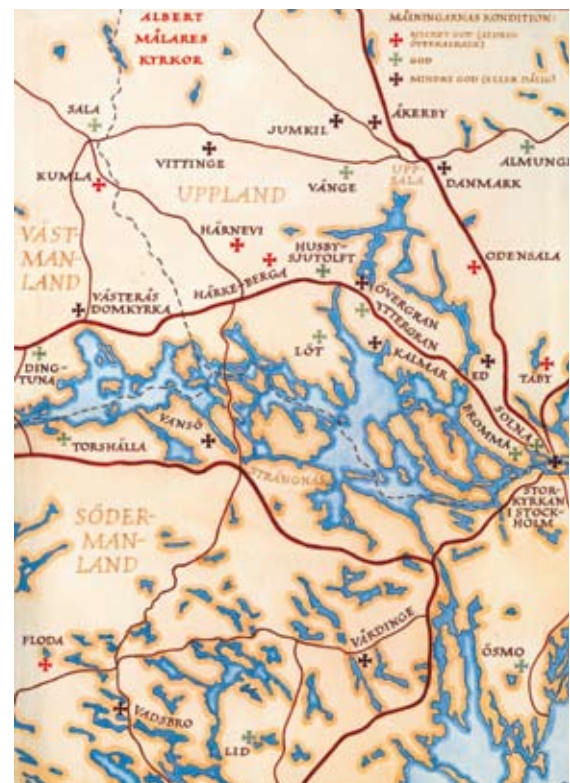

Ovan: Davids triumf, Täby kyrka, 1400-talets slut. Observera det svarta blodet som rinner ur Goliats avhuggna huvud. Foto: Albertus Pictor-projektet.

Ovan, höger: Marie himmelsfärd, Storkyrkan. Den dyrbara röda färgen gjord på mineralen cinnober har bevarats väl. Foto: Albertus Pictor-projektet.

Nedan, höger: Karta över kyrkor med målningar av Albertus och hans verkstad. Målad av Miriam Hallerdt 1992. På kartan saknas följande kyrkor: Bälinge, Håbo-Tibble, Nederluleå, S:t Pers (Uppsala), Sollentuna, Uppsala domkyrka, Vaksala, Vänge och Österunda. Dessa har tillskrivits Albertus och hans verkstad efter att kartan målades.